

ב.

בנוגע להתקנה¹ דקריאת פרשת זכור² — לקרוא בתורה בשבת שלפני פורים פרשת "זכור"³ את אשר עשה לך עמלק — מקשה במגן אברהם⁴: הרי מצינו כו"כ מצות זכירה — כמו הזכירות⁵ שצריך לזכר⁶ בברכות ק"ש (וק"ש): מ"ת, מעשה עמלק, מעשה מרים, שבת ומעשה העגל — ולמה תיקנו לקרוא בתורה פי עמלק דוקא, ולא בזכירות אחרות?

והוא מתרץ ש"מ"ת יש לנו חג עצרת וה"ה שבת, ומעשה מרים ומעשה עגל לא תקנו מפני שהי גנותן של ישראל".

אבל לכאורה אי"ז תירוץ מספיק. שגם במעשה עמלק — הרי יש לנו פורים, הקשור עם זכירת ומחיית עמלק⁷, עד שהקריאה דפורים היא⁸ — הפרשה דמלחמת עמלק ("ויבא עמלק"⁹); ויתירה מזו: זה שפי זכור היא בשבת לפני הפורים הוא "כי היכי דלא תיקדום עשיי לזכירה"¹⁰, הרי נמצא שפורים הוא ה"עשיי" של הזכירה דפי זכור א"כ למה צריכים תקנה מיוחדת על קריאת זכירת

ב.

(1) כ"ה במג"א שצויין בהערה 4. וראה מג"א סתרפ"ה, דאף שקריאת פ' זכור הוא מה"ת, זה שקוראים אותה בשבת זה דוקא הוא תקנת חכמים. וכ"ה בשו"ע אדה"ז אור"ח סרפ"ב סי"ג שהוא "מתקנת אנשי כנה"ג" (אף שכתב (שם סט"ז) ש"פרשת זכור היא חובה מן התורה"). הדיעות בזה — ראה אנציקלופדי תלמודית ע' ארבע פרשיות (ע' קסו), ע' זכירת מעשה עמלק (ע' ריט ואילך). (2) מגילה ל, א. (3) ס"פ תצא (כה, יז"ט). (4) ס"י ס סק"ב. (5) הובא ג"כ בשו"ע אדה"ז שם סעיף ד. וכן הכניסן אדה"ז בסידורו לאחרי תפלת שחרית (שש זכירות). (6) נוסף לזכירת יצי"מ שנוכרה בפירוש כפי ציצית. (7) ראה חינוך מצוה תרג: ודין ה"י לקרותה (פ' זכור) ביום פורים לפי שהוא מענינו של יום כי המן הרשע ה"י מזרעו. ובפרש"י מגילה (כט, א ד"ה ומפסיקין): לסמוך מחיית עמלק למחיית המן. וראה רמב"ן ס"פ תצא: והי' סמך למקרא מגילה מן התורה, ועוד. (8) משנה מגילה ל, סע"ב. ובמג"א סתרפ"ה שם שבזה יוצא מ"ע דקריאת פ' זכור. (9) בשלח יז, ח ואילך. (10) מגילה ל, א. (11) עד שלרוב הפוסקים קריאת פ' זכור היא מ"ע מה"ת (ראה הנסמן בהערה 1).

ג.

(1) ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מ"ע נט (רסא, ב) שמטעם זה לא מנה הבה"ג וסיעתו העשה דזכירת עמלק כי היא בכלל העשה דמחיית. וראה לקמן סעיף ב. (2) תצא שם, יט. (3) מ"ע קפט. וראה חינוך מצוה תרג, שלכן נשים פטורות מזכירת עמלק. (4) בתרגום הר"ח העליר ור"י קאפח: ושנאמר (את) זה. (5) כמחז"ל (סנהדרין כ, ב. ובכ"מ. רמב"ם ריש הל' מלכים) "ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ... ולהכרית זרעו של עמלק". (6) מנ"ח מצוה תרד. ולהעיר מצפע"נ עה"ת ס"פ בשלח.

הזכיר בכל שנה, וממילא הוי זה מדאורייתא. ושוב מצאתי בספר מ"ת להגאון ר' ישעי' פיק ז"ל שכתב לפרש בקרא דפי זכור דכתיב זכור כו' לא תשכח דשיעור שכתה הוא י"ב חדש כו'. (ושם כתב שזהו מדאורייתא והתו"ח דוחה דבריו, ומסיק שזהו דבר שהתורה מסרה לחכמים כנ"ל).

שם: ראה מנחות צט, ב: א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי (רש"י): דאמר משום דעמד הישן שחרית מעט בשלחן והחדש ערבית מעט קרי ל"י תמיד וכו') נלמוד אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזאת מפין (יהושע א, ח). אמר ר' יוחנן משום רשב"י, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש כו'.

שם: הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ד: וז"ל: וכל זה בת"ח. אבל מי שלא הגיע למדה זו. מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לת"ת לקיים מ"ש והגית בו יומם ולילה בקביעות עתים ביום ובלילה. ואם אירע לפעמים גודל טירדא במשא ומתן עד שלא יוכל ללמוד כל העת

הקבוע לו ביום וכן בלילה, יוכל לצאת ידי חובת מצות והגית בו יומם ולילה אפילו בלימוד מועט כמו פרק (מנחות צ"ט) א' ביום וכן פרק אחד בלילה וכו' וכן אפילו מי. שצריך לעשות תורתו קבע. אם אירע לו כו' יקיים ג"כ מצות והגית בו יומם ולילה בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית וכו'. ע"ש.

הערה 7: ובפרש"י מגילה (כט, א ד"ה ומפסיקין): במשנה: ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים, חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר, ומפסיקין לשבת אחרת (רש"י): ומפסיקין לשבת הבאה, מלומר פרשה שני' כדי שתיקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים לסמוך מחיית עמלק למחיית המן, בשני' — זכור כו'. שם: וראה רמב"ן ס"פ תצא: נעתק לעיל בפיענוח לסימן זה חלק א הערה 4.

את העולם וכל דפריש מרובא פריש⁶ — נמצא, לכאורה, שהענין דזכירת עמלק בזמן הזה אינו נוגע לפועל (כל כך).

ב. אבל הענין הוא בהקדים הביאור בעצם הענין דמצות זכירת עמלק, דלכאורה:

(א) מאחר שהתכלית דזכירת עמלק היא⁷ — מחיית עמלק (כנ"ל), למה ישנו החיוב דזכירת עמלק גם בזמן שע"פ תורה אינו שייך למחות את עמלק בפועל⁸?
(ב) בכלל למה זקוקים לציווי מיוחד⁹ "זכור את אשר עשה לך עמלק" כדי לעורר את "הנפשות במאמרים להלחם בו", ואינו מספיק הציווי "תמחה את זכר עמלק"

בלבד?
(ע"ד הציווי "לא תחיי כל נשמה"¹⁰ בשייכות לזי אומות, שלא מצינו ציווי מיוחד לזכור את מעשיהם הרעים כו"ל¹¹ שזה יגרום ש"נעורר הנפשות . . להלחם בהם"¹².)

הרי מזה גופא מוכח, שאע"פ שהתכלית דזכירת עמלק היא מחיית עמלק, אבל ישנו ענין הנפעל בזכירת עמלק כשלעצמו — שלכן מונה הרמב"ם¹³ (ועד"ז עוד מוני המצות¹⁴ מחיית עמלק וזכירת עמלק בתור שתי מצות נפרדות עם גדרים מיוחדים לכל אחת מהן בפני עצמה. לדוגמא —

(7) משא"כ להטעם של החרדים (מל"ת התלויות בארץ ישראל פ"ב) ועוד, שזכירת עמלק ענינה לזכור שבשביל שרפו ידיהם של ישראל מן התורה ומן המצות בא עמלק (ראה מלאכת שלמה למגילה פ"ג מ"ד. 8) ודוחק לומר שהוא רק כדי להיות מוכנים למלחמת עמלק כביאת המשיח (דאחכה לו בכל יום שיבוא). ולהעיר מספרי ורש"י עקב יא, יז (יח. 9) ועד"ז בבשלח (יז, יד): כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע גו'. (10) שופטים כטז. (11) כהמשך הכתובים שם (פסוק יח) — ועד"ז בכ"מ — "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם גו'". (12) אף שיש לחלק כי בעמלק הציווי למחות "זכר עמלק" — "משור ועד שה" (רש"י ס"פ תצא, מש"א טו, ג (הפטורה דפ' זכור). וראה מכילתא ס"פ בשלח. מדרש תהלים טו. ועוד. לקו"ש ח"ד ע' 89 הערה 17) — ולכן צ"ל זכירה מיוחדת לעורר השנאה בלב אל עמלק. וראה טעמי מצות להרדב"ז מצוה תקצא. (13) בסהמ"צ מ"ע קפח-קפט. (14) סמ"ג עשין קטו-קטז. ועוד.

ג

הערה 6: ולהעיר מצפ"ע נ"ע עה"ת ס"פ בשלח: וז"ל: והנה כמו דגבי ישראל ליכא גדר אומה רק כל פרט ופרט הוא שם הכולל ישראל, עמ"ש בסנהדרין דף לט ג"ע: אמר ל' ההוא מינא לרבי אבינא כתיב מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ב ז, כג) מאי רבותיהו אתון נמי ערכיתו בהדן, דכתיב כל הגויים כאין נגדו (ישעי' מ, יז), אמר ל' מדידכו אסהידו עלן, דכתיב ובגויים לא יתחשב (בלק כג, ט). ומ"ש ביבמות דף ע"ט ג"ע: ע"א: שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים. כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו] וברמב"ם הל' איסור"ב פ"ב הכ"ה, — שם כתב הדין דמאחר שעלה סנחריב ובלבל כל האומות, הרי כשיתגיייר גר בזה"ז בין אדומי, בין מצרי וכו', מותרין לבא בקהל מידן בזה גבי גר מואבי, ולכן כשנתבלבל כל האומות ליכא נ"מ בין עמונים ומואבים ושאר אומה דבטל מציאות הפרטי, משא"כ בישראל, ול'הפך גם בעמלק גם על הפרט יש שם הכולל, לכך גם זכר עמלק, ולכך קרא להם ראשית גוים, ולכך אף אחר הבלבול, כמו בהמה (ראה לקמן בפנים הערה 12 ופיענוחים] הוה מין עמלק, כן הוא לדינא, ואכמ"ל.
הערה 7: ראה מלאכת שלמה למגילה פ"ג מ"ד: וז"ל: וכתוב בספר חן טוב סוף פ' בשלח כדף קל"ד ע"א, וז"ל, ובזה נתרץ למה אנחנו בגלותינו מצוין לקרות פרשת זכור בצבור מן התורה, כיון שאין אנו יכולין לעשות עמו רעה. אמנם הכוונה היא לזכור הגורם שהוא העון ונשוב לה', שהרי גם בבוא משיח צדקנו תשאר מצות זכור קיימת שהיא א' מתרי"ג מצות, והרי נמחה עמלק מהעולם, א"כ מה לנו לזכרו עוד, אלא ודאי הוא כמו שכתבנו לזכור את הגורם ביאת עמלק שזאת היתה לו לעמלק תמיד שלא בא על ישראל אלא ע"י חביעת עון, כמו ברפידים ע"י רפיון תורה ומריכה ביניהם. גם המן הרשע. לכן צותה אסתר לעשות זכר לדורות וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם, שגם לימות המשיח אינם בטלים יען יזכרו דבר המן ועמלק הבאים על חטא ולא ישובו לכסלה. ע"כ.

הערה 8: ולהעיר מספרי עקב יא, יז: ד"א ואברתם מהרה אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחור"ל היו מצויינים במצות, שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים וכו'.
שם: ורש"י עקב יא, יח: וז"ל (עה"פ ושמתם את דברי): אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו תפלין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו כו'.
הערה 12: רש"י ס"פ תצא: וז"ל: תמחה את זכר עמלק — מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה, שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על בהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה.
שם: וראה מכילתא ס"פ בשלח: רבי אליעזר המודעי אומר נשבע הקב"ה. אם אניח נין ונכד של עמלק תחת כל השמים, שלא יאמרו גמל זה של עמלק.
שם: מדרש תהלים ט, ז: תני בשם רבי אליעזר שבועה נשבע הקב"ה. שלא להשאיר זכר עמלק לא נין ולא נכד. שלא יאמרו אילן זה של עמלק הי' כו'.
שם: לקו"ש ח"ד ע' 89 הערה 17: וז"ל (לאחרי שהוא מעתיק את המדרש תהלים. ולפנ"ז — גם את המכילתא הנ"ל): ולכאו' משמע מזה דמחייית עמלק שייך לא רק כבע"ח אלא גם באילן כו'. — אבל: (א) המדובר שם הוא לא בציווי שעל בני"י במחייית עמלק אלא "נשבע הקב"ה . . שלא להשאיר", מה שיעשה הקב"ה. (ובכתוב שלפניו "שם מחיית" ובמדרש שם (הובא בפירש"י שם): שנא' מחה אמהה גו') (וכן הביא רש"י בס"פ בשלח (שם מדובר ב"מחה אמהה") הכתובים דתהלים שם]. (ב) ועיקר: בפשטות דרו"ל הנ"ל אינו מדובר בכלל על איבוד אילן כו' של עמלק אלא "שלא להשאיר. לא נין ולא נכד" של עמלק ועי"ז יאבד (גם) זכרם "שלא יאמרו אילן זה של עמלק כו'" שהרי אין מציאות עם עמלק. (ראה במדרש תהלים באבער דשם הוא באר"א קצת), ולהעיר מרבינו בחי"י ס"פ בשלח ד"המלחמה והשלל הכל יהי' אסור בהנאה כו'. — וע"פ הנ"ל אפ"ל שגם במכילתא ופס"ז בשלח שם כ"ה הפירוש, (שאין הכוונה בזה

הערה

וצ"ע שכותב זה בדרך אפשר — והרי עפמ"ש"כ הרמב"ם במצות הריגת ז' אומות (סהמ"צ מ"ע קפז) — בכמה דפוסים נשמט מפני הצענואר — הובא בחינוך מצוה תכ"ה) לכאורה, ודאי הוא.

ה.

להעיר שהרמב"ם לא מנה מצות זכירת עמלק בין המצות ההכרחיות (בסהמ"צ סוף המ"ע).

מחיית עמלק היא מהמצות שהן "חובה על הציבור"¹⁵ (ולכמה דעות¹⁶ זוהי מצוה על המלך (של הציבור¹⁷)), ומצוה זו יש בה כמה תנאים (דוקא לאחר כניסת בניי לארץ ועוד); משא"כ זכירת עמלק היא מצוה על כל יחיד בפני עצמו, והיא מצוה תמידית¹⁸, בכל מקום ובכל זמן.

ד.

ראה מנ"ח (מצוה תרג): ואפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל כו' מ"מ הזכירה יהי תמיד מ"ע.

15) סהמ"צ להרמב"ם בסוף המ"ע. וגם הר"ס"ג מנאה במנין הפרשיות (פרשה סא). וראה חינוך מצוה תרד. ביאור הר"פ פערלא למ"ע נט שם. 16) רמב"ן ובחיי ס"פ בשלח. יראים סרצ"ט (בהשלם — סת"ה). וראה חידושים וביאורים בש"ס ח"א (הערה 34) דאולי גם להרמב"ם מצות המלך הוא (ע"ש). וראה הערה הבאה. 17) ד"ל דמצוות המלך (שהוא — הכל) הן סוג מיוחד במצוות הציבור. ואכ"מ. 18) רמב"ם ה' מלכים פ"ה ה"ה. וראה לשונו בסהמ"צ ומנין המצות בריש ספר היד (מ"ע קפט). וראה הדיעות שצ"ל זכירת מעשה עמלק בכל יום — הובאו באנציקלופדי' תלמודית ע' זכירת מעשה עמלק (ע' רכב).

איתא 1234567

שתתקיים המצוה ע"י יחיד אלא אחר שכבר נכתרו כולם ע"י הציבור . . . א"כ ודאי רק מצות הציבור היא . . . ולכן נראה ודאי דגם להחינוך מצות הציבור היא וכו'. ע"ש (ומבאר כן גם לדעת הבה"ג וסיעתו). הערה 18: רמב"ם ה' מלכים . (מ"ע קפט): נעתקו לעיל סימן זה חלק א, בפנים הערות ופיענוחים.

ד.

ראה מנ"ח (מצוה תרג): וז"ל: והרב המחבר פוטר נשים ממצוה זו (זכירת עמלק). . . וצריך ראי' לפטור נשים ממ"ע שאין הזמן גרמא, וכפרט במקום לאו ג"כ. ומ"ש כי להם לעשות המלחמה ולא לנשים, באמת מלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו כלה מחופתה . . . גם מי עמד בסוד ד' ית' אם הטעם מחמת הנקמה, דאפשר גזירת הכתוב שנוכח שנאתו מאיזה טעם ואנחנו אין יודעים, ואפשר (כבפנים) . . . מ"ע לזכור ולא לשכות. ע"כ צ"ע דפוטר נשים ממ"ע זו.

סהמ"צ מ"ע קפז: וז"ל (בתרגום קאפח): ושמה יחשוב אדם שזו (מצות הריגת ז' אומות) מצוה שאינה נוהגת לדורות כיון ששבעה עממין כבר כלו, וזה לא יחשוב אותו אלא מי שלא הושג לו ענין נוהג לדורות. והוא, שהענין שנשתיים בהשגת מטרתו בלי שיהא אותו הדבר תלוי בזמן מסויים אין אומרים בו אינו נוהג לדורות, לפי שהוא נוהג בכל דור שבו נמצאת אפשרות אותו הדבר. הלא תראה, כאשר ישמיד ה' את זרע עמלק בכללותו ויכרייתהו עד האחרון כמו שיהיו במהרה בימינו כפי שהבטיח יתעלה כי מחה אמחה את זכר עמלק, האם נאמר אז כי אמרו תמחה את זכר עמלק אינו נוהג לדורות, זה אין לומר, אלא הוא נוהג בכל דור ודור כל זמן שימצא זרע עמלק יושמר. שלא נאמר במלחמת עמלק אינה נוהגת לדורות ואפילו אחר השמדתם והכרתתם, כי מצוה זו שמצוים עליו, כל זמן שימצא יופעל בו אותו הציווי.

"שלא יאמרו גמל זה של עמלק" שימחה גם הבע"ח של עמלק, כ"א שע"ז שלא יניח "נין ונכד" של עמלק יאבד זכרם גם מהבע"ח שלהם). [ועפ"ז אין המכילתא וכו' מקור דפרש"י דילן, ולא כמ"ש מהר"י פערלא (לסהמ"צ רס"ג) ח"א רסב, א. ועוד, דמקור פרש"י זה הוא מהמכילתא בס"פ בשלח]. שהרי אי' שם אותה המימרא בשם ר' אלעזר (אלא שמוסיף "המודעי") וע"ד אותו ה' "נשבע הקב"ה אם אניח" (אלא שמסיים "שלא יאמרו גמל זה של עמלק" במקום "אילן זה"). אבל בפס"ד כאן הוא באו"א.

שם: וראה טעמי מצות להרדב"ז מצוה תקצא: וז"ל: ד' עממים . . . ומפני שלא נתגאו על ישראל לא צוה לזכור מעשיהם רק להחרימם בלבד, אבל עמלק ה' ראש הצרים וה' כחו חזק כו'. ע"ש. הערה 15: הר"ס"ג מנאה במנין הפרשיות: שהן מצוות המסורות לציבור.

שם: וראה חינוך מצוה תר"ד: וז"ל: וזאת מן המצות המוטלות על הציבור כולן וכו' (ע"כ הוא בדפוס הנפוץ. ובדפוס ויניציא רפ"ג ועוד, וכן הובא במנ"ח): ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאכרם מן העולם אם יש כח בידם בכל מקום ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם וכו'.

שם: ביאור הר"פ פערלא למ"ע נט שם: וז"ל: דמחיית עמלק דהיינו הכרתת כל זרעו ודאי אי אפשר ביחיד אלא בכל הציבור, והחינוך שכתב דהמצוה מוטלת על כל יחיד, עכצ"ל דס"ל דגם במחיית איש אחד מזרעו ג"כ מתקיימת עשה זו, אבל ודאי זה צ"ע, דכיון דכתיב תמחה את זכר עמלק איך אפשר לומר שתתקיים המצוה באיש אחד או אפילו במשפחה אחת מאחר דבזה לא נמחה זכרו כלל, דכל האומה וכל אשר להם קיימין עדיין. ואולי אפשר לומר דכוונת החינוך בזה לומר שאם נהרגו כולם חוץ מאחד או שנים . . . ואז יש ביד יחיד לקיים המצוה. . . אלא דמ"מ צ"ע, דכיון דלא משכתת לה

סימן טו: זכירת מעשה עמלק

ח"א — משיחת ש"פ תצוה, פ' זכור, תשל"ב. נדפסה

בלקו"ש חי"ט שיחה ד' לפ' תצא.

ח"ב — משיחות ש"פ זכור תש"ל, תשל"ג. נדפסה

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפס

חידושים וביאורים בש"ס ובדברי הרמב"ם - ב: שניאור

- בלקו"ש חכ"א שיחה לפ' זכור (ס"א).
 ח"ג — משיחה הנ"ל (סעיפים ב' וג').
 ח"ד — משיחת ש"פ תצא תשכ"ה, נדפסה בלקו"ש
 ח"ד שיחה ב' לפ' תצא (הערה 24).
 ח"ה — מלקו"ש חכ"א הנ"ל הערה 19.

*

- לח"א: להערה 7 בענין אכילת מצה —
 לענין לולב —
 לענין סיפור ביצי"מ — ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים
 ומנהגים פיסקא "בבני ברק" ושלאחר"י בסופו.
 לעיל סי' ז' הערה 37. לקו"ש ח"ד ע' 22 הערה 9
 (ועד"ז — בכ"מ).
 לח"ב הערה 7 — ראה גם לקו"ש פ' זכור — פורים
 תשד"מ ס"א.